Emro Science and Education
Open-access scientific journal
Journal homepage: https://journal.emro.uz

OPEN ACCESS

CONFERENCE PAPER OPEN ACCESS

Vol. 1 No. 3 (2024) · “Hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish dasturlarini moliyalashtirish tendensiyalari” mavzusidagi respublika il...

SANOAT KORXONALARIDA IQTISODIY BARQARORLIK VA UNI TA’MINLASHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI

Ismoilova Gulshodaxon Kamoliddinovna
Farg‘ona Politexnika instituti assistenti
Sobirjonova Zulfiyabonu
Farg’ona Politexnika instituti talabasi
Tel: +998500036169
Email:gulshoda850@mail.com

Bozor iqtisodiyoti sharoitida sanoat korxonalari faoliyatining o'ziga xos xususiyati ularning barcha bozor sub'ektlari bilan doimiy aloqada bo'lishidir. Iqtisodiy faoliyat jarayonida tashkilotlar o'zlarining sheriklari, iste'molchilari, nazorat qiluvchi tashkilotlar va muvofiqlashtirish markazlari bilan mamlakat ichida va xorijda muntazam ravishda bevosita va bilvosita munosabatlarga kirishadilar. Uzoq muddatli hamkorlik qilish imkoniyati yoki ushbu munosabatlarning ishonchliligi tashkilotlarning iqtisodiy barqarorligi darajasi bilan belgilanadi, bu esa, o'z navbatida, tashqi muhitning korxona faoliyatiga ta'sirining o'ziga xos ko'rsatkichidir hisoblanadi. Sanoat korxonalarining barqaror iqtisodiy rivojlanishiga erishish hozirgi kunda mamlakatimiz iqtisodiyotining eng dolzarb muammolaridan biridir.

Iqtisodiy barqarorlik - mikrodarajada iqtisodiy jarayonlarning rivojlanish holatini aks ettiruvchi iqtisodiy kategoriya hisoblanadi.

Zamonaviy sharoitda har qanday xo'jalik sub'ektining hayotiyligi uning iqtisodiy barqarorligiga bog'liq. Iqtisodiy barqarorlik korxonaning turli xil tashqi va ichki ta'sirlar ostida o'z yaxlitligini saqlab qolish qobiliyatini, shuningdek, samarali rivojlanish qobiliyatini ko'rsatadi. Tashkilot, agar u iste'molchilar, mijozlar, yetkazib beruvchilar bilan o'z ishini iqtisodiy jihatdan samarali qursa, ishlab chiqarish va tijorat faoliyatini raqobatchilardan himoya qilsa, barqaror ishlashni, shuningdek, kelajakda iqtisodiy faoliyatni davom ettirishni ta'minlashi mumkin. Agar iqtisodiy tizim izchil rivojlanmasa va o'zining iqtisodiy salohiyatini oshirishga intilmasa, uning samarali ishlab chiqarish imkoniyatlari kamayadi.

Iqtisodiy barqarorlikning asosiy xarakteristikasi - bu kengaygan takror ishlab chiqarishni amalga oshirish imkoniyatiga ega bo'lgan xo'jalik yurituvchi sub'ektning shunday holatini saqlab qolishdir. Daromadlar xarajatlardan ko'p bo'lishi kerak va korxona byudjet oldidagi majburiyatlarini bajarishi mumkin.

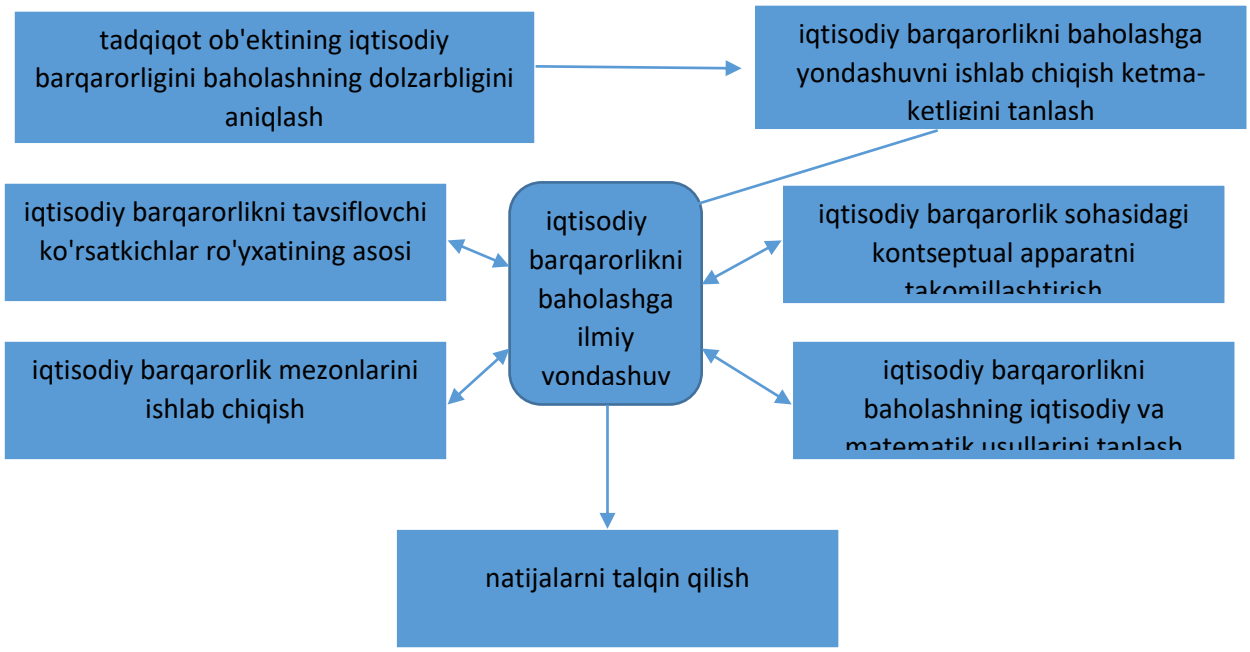
Iqtisodiy barqarorlikni baholash jarayoni diagramma shaklida taqdim etilishi mumkin (1-rasm), unda iqtisodiy barqarorlikni baholashga tayyorgarlik ko'rish bo'yicha harakatlar ketma-ketligi ko'rsatilgan.

Ko'pincha korxonaning barqarorligi uning moliyaviy holatining barqarorligi va bankrotlik ehtimoli bilan bog'liq. Iqtisodiy barqarorlikning bu ta'rifi mutlaqo haqqoniy emas. Moliyaviy komponent faqat korxona faoliyatining yakuniy natijalarini aks ettiradi.

Published: 17.05.2024

Cite this article: Ismoilova Gulshodaxon Kamoliddinovna, Sobirjonova Zulfiyabonu (2024). Sanoat korxonalarida iqtisodiy barqarorlik va uni ta’minlashning ilmiy-nazariy asoslari. Emro Science and Education, 1(3). https://journal.emro.uz/public/maqola/67

© 2024 The Author(s). Published by Emro Science and Education. This is an open access article.

1-rasm. Iqtisodiy barqarorlikni baholashga ilmiy yondashuv

Shu bilan birga, ma'lum natijalarga olib keladigan sabablar va shartlar, resurslar, shuningdek, tashkilotning ishlab chiqarish salohiyati hisobga olinmaydi. Moliyaviy hisobotlarni tahlil qilish sanoat korxonasi uchun to'liq asosli boshqaruv qarorini ishlab chiqishga imkon bermaydi. Iqtisodiy barqarorlik moliyaviy barqarorlikka qaraganda ancha kengroq tushuncha bo'lib, u turli xil tashqi va ichki omillarning alohida elementlarga va umuman korxona iqtisodiyotiga ta'sirini ko'rsatadigan ajralmas xususiyatdir.

Zamonaviy iqtisodiy fan hali korxonaning iqtisodiy barqarorligining yagona kontseptsiyasini ta'minlamaydi. 1-rasmda iqtisodiy baholashning dolzarbligini aniqlash, harakatlar ketma-ketligini tanlash va ishlatiladigan tushunchalarni tushunish kerak. Muhim bosqich - iqtisodiy barqarorlik ko'rsatkichlari ro'yxatini asoslash va ularning mezonlarini ishlab chiqishdir. Shu bilan birga Iqtisodiy va matematik baholash modellarini shakllantirish imkoniyatini ko'rib chiqish juda muhimdir. Jarayonning yakuniy bosqichi iqtisodiy barqarorlikni baholash natijalarini sharhlash va ulardan foydalanish bo'yicha qarorlar qabul qilishdir.

Amaliy faoliyatda korxonaning iqtisodiy barqarorligini boshqarish zarurati mavjud. Bunday jarayonni shakllantirish iqtisodiy barqarorlik kontseptsiyasiga quyidagi omillar guruhlarini aniqlashni o'z ichiga oladi:

- iqtisodiy;
- ijtimoiy;
- ekologik;
- texnik;
- boshqaruvchi.

Korxonaning iqtisodiy salohiyati elementlari ro'yxati, ko'rsatkichlari va barqaror rivojlanishini ta'minlash yo'llari 1-jadvalda keltirilgan.

1-jadval

Korxonaning iqtisodiy salohiyatining alohida guruhlari bo'yicha barqaror rivojlanish yo'nalishlari

Korxona salohiyatining elementlari	Barqaror rivojlanishni ta'minlash bo'yicha tadbirlar	Iqtisodiy rivojlanish ko'rsatkichlari
1	*2*	*3*
Moddiy resurslar	Resurs samaradorligini oshirish dasturlari	Mahsulotlarning moddiy iste'moli
Mehnat resurslari	Ta'lim va mehnatni tashkil etish darajasini oshirish	Mehnat unumdorligi
Asosiy vositalar	Ishlab chiqarishni tashkil etishni takomillashtirish	Kapital unumdorligi
Innovatsiyalar va menejment	Ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish, ishlab chiqarishda innovatsiyalarni joriy etish	Ishlab chiqarish samaradorligi
Axborot resurslari	Korxona axborot tizimlarini takomillashtirish	Axborot tizimlariga asoslangan innovatsiyalarni joriy etish tezligi
Ekologiya	Cheklangan salbiy ta'sir dasturlarini amalga oshirish (atrof-muhit bo'yicha)	Belgilangan me'yorlardan oshib ketish uchun jarimalarning mavjudligi

Iqtisodiy barqarorlik omillarini korxona faoliyat sohalari, ta'sir qilish xususiyati va nazorat qilish imkoniyatlarini hisobga oladigan belgilarga ko'ra quyidagicha ajratish mumkin (2-jadval).

Tasniflash belgilari	Faktorlarning turlari
Ta'sir tabiati bo'yicha	Iqtisodiy va iqtisodiy bo'lmagan
Iloji boricha rejalashtirish	Rejalashtirilgan va rejalashtirilmagan
Iloji bo'lsa, nazorat qilish va boshqarish	Boshqariladigan va boshqarilmaydigan
Harakatning davomiyligi va chastotasi bo'yicha	Vaqti-vaqti bilan ta'sir qiluvchi va doimiy harakat qiluvchi omillar

Iqtisodiy va noiqtisodiy xarakterdagi omillar

Korxonaning tijorat faoliyati ko'p jihatdan iqtisodiy va iqtisodiy bo'lmagan muhitdagi o'zgarishlar bilan belgilanadi. Masalan, uskunaning texnik nosozligi, favqulodda vaziyatlar va texnogen holatlar tufayli mahsulot sotish rejasi bajarilmagan. Narxlarning o'sishi, soliq to'lovlari va inflyatsiya ishlab chiqarish xarajatlarining oshishiga va natijada samaradorlik ko'rsatkichlarining yomonlashishiga olib keladi.

Iqtisodiy bo'lmagan omillarga quyidagilar kiradi: tabiiy ofatlar, siyosiy qarorlar, ishlamay qolishlar, baxtsiz hodisalar, transport operatsiyalari, ishlab chiqarish jarayonidagi uzilishlar (nuqsonlar).

Iqtisodiy barqarorlik omillari boshqariladigan va nazorat qilib bo'lmaydigan

Boshqarib bo'lmaydigan omillar korxona ta'siriga duchor bo'lmaydi. Boshqariladigan omillarga tashkilot ishlab chiqarish samaradorligini oshirish uchun ta'sir qilishi mumkin bo'lgan omillar kiradi. Ularning ta'sirining salbiy ta'siri korxonaning strategik rejalari tufayli kamayishi yoki butunlay yo'q qilinishi mumkin. Masalan, nazorat qilinadigan omillarga etkazib beruvchining harakatlarini kuzatish, mahsulotlarga talabni rag'batlantirish va boshqalar kiradi.

Rejalashtirilgan va rejalashtirilmagan (tasodifiy) omillar

Korxonani boshqarish jarayonida menejerlar makroiqtisodiy vaziyatni va tijorat muhitidagi o'zgarishlarni prognozli o'rganishni amalga oshiradilar, hodisalarning yuzaga kelish ehtimoli darajasini baholaydilar va bunday rejalashtirish asosida boshqaruv qarorlarini qabul qiladilar. Rejalashtirilgan omillarga quyidagilar kiradi: raqobatning kuchayishi, iste'molchilar talablarining o'zgarishi va boshqa bozor omillari; texnik va huquqiy omillar alohida ta'kidlangan (da'volarning yuzaga kelishi, shartnomalarni bajarmaslik va boshqalar). O'zgarishlarni rejalashtirish mumkin bo'lmagan omillarga makroiqtisodiy, ekologik, ijtimoiy xavfli va kutilmagan hodisalarning yuzaga kelishi bilan bog'liq bo'lgan omillar kiradi.

Noqulay yoki qulay hodisaning paydo bo'lishi korxonalar, vaziyatning o'zgarishi bozor muhitining risk kabi elementining mavjudligi bilan bog'liq. Bunday o'zgarishlar yoki omillar rejalashtirilmagan (tasodifiy) deb ataladi.

Omillar davriy yoki bir martalik ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu munosabat bilan davriy va uzluksiz harakat omillari ajratiladi. Ular ta'sirlar soni yoki korxona faoliyatiga ta'sir qilish muddati bilan farq qilishi mumkin. Bir martalik harakatga misol sifatida, masalan, yetkazib beruvchining bir martalik etkazib berish shartnomasi bo'yicha majburiyatlarini bajarmasligi yoki tabiiy ofatning ta'siri bo'lishi mumkin. Hatto bitta ta'sir qilish bilan ham, ularning paydo bo'lish xavfi doimiy bo'lishi mumkin.

Vaqti-vaqti bilan ta'sir qiluvchi omillar - bu taxminan teng vaqt oralig'ida o'z ta'sirini ko'rsatadigan ekologik omillar (masalan, iste'mol talabining mavsumiy o'zgarishi) hisoblanadi. Korxonalar barqarorligini rivojlantirish omillari orasida va tashkilotlar davlat va munitsipal tartibga solish bilan ajralib turadi.

Tadbirkorlikni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tizimi tadbirkorlikni muvaffaqiyatli rivojlantirishning juda muhim omiliga aylanmoqda.

Hozirgi vaqtda o'rta va kichik biznesni rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash bo'yicha davlat, mintaqaviy, tarmoq va shahar dasturlari muvaffaqiyatli amalga oshirilmoqda.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida tez-tez sodir bo'ladigan jarayon inflyatsiya bo'lib, u korxona mulkining haqiqiy qiymatini kam baholanishiga, ishlab chiqarilgan mahsulot tannarxining past ko'rsatilishiga, inflyatsiya jarayonlarining rivojlanishiga olib keladi va korxona qiymatining qadrsizlanishiga olib kelishi mumkin. daromad. Natijada foyda kamayadi va korxonaning investitsion imkoniyatlari kamayadi.

Iqtisodiyotning globallashuvi, ishlab chiqarish hajmining o'sishi, tez o'zgaruvchan tashqi muhit sharoitlari va tobora murakkablashib borayotgan aloqalar iqtisodiy barqarorlikni boshqarishning ahamiyatini oshiradi.